

Riskkommunikativt lärande under en pandemi
hur medborgarna bedömer användbarheten
av coronainformation i olika kanaler

Bengt Johansson och Gabriella Sandstig

SOM-undersökningen om coronaviruset 2020

Innehåll

Introduktion.....	1
Riskkommunikativt lärande under en pandemi – hur medborgarna bedömer användbarheten av coronainformation i olika kanaler.....	2
Riskkommunikation i ett multipublikt samhälle.....	3
Riskkommunikativt lärande i en pandemi.....	5
SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.....	7
Svarsfrekvens och representativitet.....	7
Procentskattningar och felmarginaler.....	8

Introduktion

I mars 2020 stod det klart att världen drabbats av en ny pandemi orsakad av det som i folkmun beskrivs som coronaviruset. Sjukdomen som orsakas av viruset – covid-19 – har spridit stor oro och osäkerhet i samhället. Pandemin har fått omfattande konsekvenser för såväl människors hälsa som för världsekonomin och många menar att den också kan komma att få stora konsekvenser för demokrati, utveckling, välstånd och frihet.

För att dokumentera det unika skeende som Sverige befinner sig i, har SOM-institutet genomfört en stor tvärsnittsstudie med ett tematiskt innehåll som belyser coronapandemin utifrån olika aspekter. Syftet har varit att fånga befolkningens reaktioner, åsikter och beteenden mitt under krisens akuta skede och begynnelse. I fokus står människors uppfattningar om viruspandemin och de vidtagna åtgärderna, förtroende för myndigheter, politiker och centrala aktörer, deras informationsinhämtning och deras syn på framtiden inom olika områden inklusive ekonomi, konsumtion och hälsa. Undersökningen genomfördes under april-juni 2020.

Den här rapporten innehåller en del av SOM-institutets tematiska rapportserie med fokus på coronapandemin. I rapporten bidrar professor Bengt Johansson och filosofie doktor Gabriella Sandstig med analyser av hur användbar svenska folket bedömer att informationen i nyhetsmedier, sociala medier och samtal med andra människor har varit för att kunna undvika smitta. Johansson och Sandstig är båda verksamma vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) vid Göteborgs universitet.

Övriga rapporter i temaserien finns publicerade på SOM-institutets hemsida,
www.gu.se/som/corona

Risikkommunikativt lärande under en pandemi – hur medborgarna bedömer användbarheten av coronainformation i olika kanaler

Bengt Johansson och Gabriella Sandstig

Klockan 14.00, varje vardag i flera månaders tid samlades den svenska befolkningen kring den nya lägerelden: folkhälsomyndighetens direktsända presskonferens. Med statsepidemiolog Anders Tegnell i spetsen spreds berättelsen till befolkningen om pandemins utveckling, såväl globalt som i Sverige. Den direktsända presskonferensen blev en orienteringspunkt för svenskarna under pandemins första månader, våren 2020.

Kommunikationen under coronapandemin har varit starkt centrerad kring nyhetsmedierna, men frågan är hur medborgarna egentligen sett på saken. Tycker de också att nyhetsmedierna varit den viktigaste informationskällan för att kunna skydda sig mot smittan, eller har andra kanaler bedömts som viktigare?

SOM-undersökningen om coronaviruset visar att nyhetsmedierna har haft en särställning för var människor hittat relevant information för att skydda sig mot covid-19 (tabell 1). Nästan nio av tio, 88 procent, av de tillfrågade menar att de haft nytta av information i nyhetsmedierna (balansmått +76). Men även samtal med andra har varit en viktig kanal. En klar majoritet menar att interpersonell kommunikation varit användbar under coronapandemin (balansmått +30).

Tabell 1 Uppfattning om informationen användbarhet för att undvika att smittas eller smitta andra med covid-19 fördelat på olika kanaler (procent).

	Nyhetsmedier	Samtal med andra	Sociala medier
Mycket användbar	48	19	14
Ganska användbar	40	46	27
Lite användbar	9	28	34
Inte alls	3	7	25
Summa	100	100	100
Antal svar	2 549	2 549	2 549
Balansmått	+76	+30	-18

Kommentar: Frågan lyder 'Hur användbar anser du att informationen i nyhetsmedier, sociala medier och samtal med andra har varit för att du ska kunna undvika att smittas själv eller smitta andra?'. Frågan följdes av 3 alternativ i följande ordning: 'Nyhetsmedier'; 'Sociala medier' samt 'Samtal med andra'. Svartalternativen är 'Mycket användbar', 'Ganska användbar', 'Ganska lite användbar' samt 'Inte alls användbar'. Procentandelarna baseras på dem som besvarat frågan.

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Detsamma kan inte sägas om sociala medier, där den generella bedömningen i stort sett är den omvända. Balansmättet är här -18, vilket betyder att de allra flesta bedömer sociala medier som mindre viktiga. Hela 25 procent menar att sociala medier är helt oviktiga som kanal

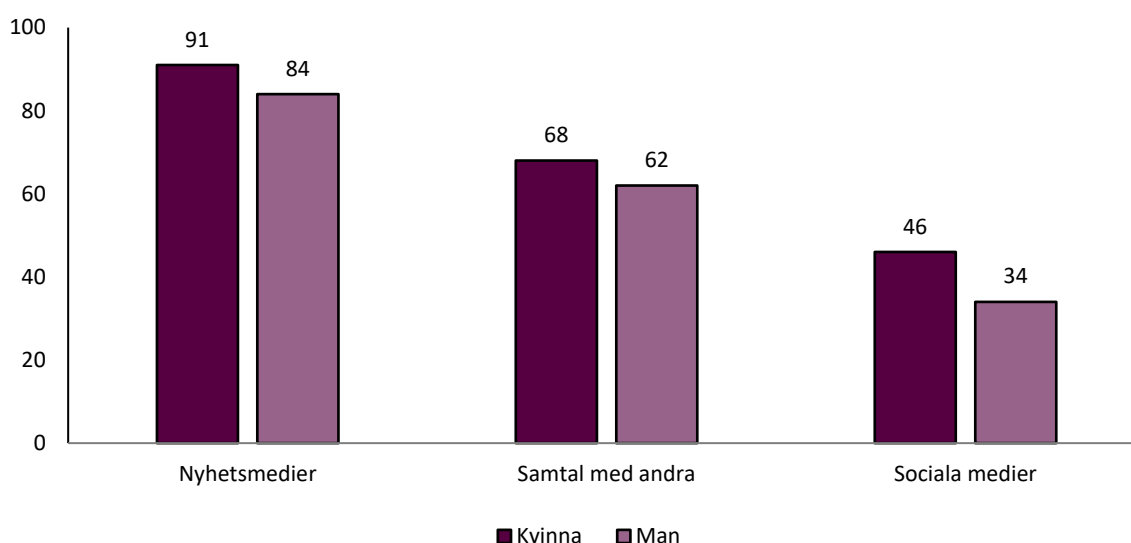
för riskkommunikation om covid-19. Sociala medier fyller dock andra funktioner, inte minst i kontakter med familj och vänner, för att uttrycka oro, skapa engagemang och söka stöd eller organisera hjälp (Odén m fl., 2016; Fraustino, Liu & Jin, 2012). Men för att hitta information för att skydda sig mot coronaviruset har sociala medier spelat en mindre roll.

Riskkommunikation i ett multipublikt samhälle

Men vi lever inte våra liv på samma sätt. Människor har skilda vanor och erfarenheter och i ett multipublikt samhälle förväntar vi oss rörelser under ytan där olika samhällsgrupper, åtminstone delvis, gör olika bedömningar av nytta av olika kanaler. I figur 1 visas bedömningarna hos män och kvinnor. Rangordningen är densamma i båda grupperna, där nyhetsmedier ses som mest användbara, samtal med andra näst bäst och sociala medier på sista plats.

Även om skillnaderna inte ska överdrivas, tycks kvinnor se informationskanaler som mer användbara för att förhindra smittspridning än män. Resultaten ligger i linje med forskning som visat att män i högre grad än kvinnor bortser från larm om risker (Odén m fl., 2016).

Figur 1 Uppfattning om informationens användbarhet för att undvika att smittas eller smitta andra med covid-19 fördelat på olika kanaler och kön (procent)

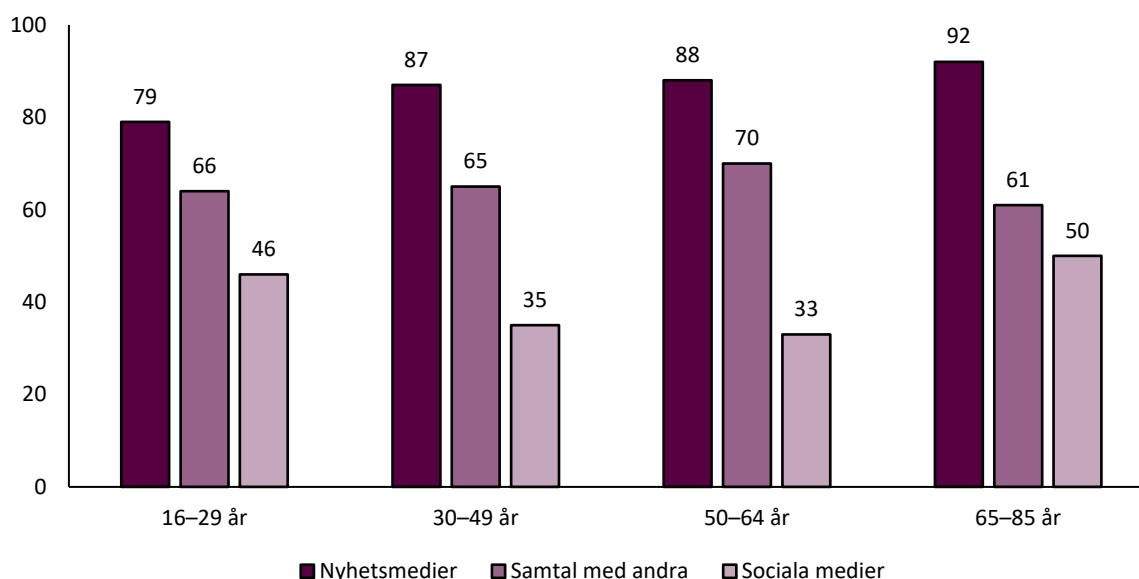
Kommentar: För frågans och svarsalternativens lydelse, se tabell 1. Figuren redogör för andelen som svarat att informationen var mycket/ganska användbar och baseras på dem som besvarat frågan. Minsta antal svarande var 1 313 (kvinnor) och 1 121 (män), båda avseende användbarheten av sociala medier.

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Ser vi istället till olika åldersgrupper visar resultaten både förväntade och förvånande resultat (figur 2). Oavsett ålder gör de svarande samma rangordning av kanaler för att få användbar information för att skydda sig själva och andra under pandemin.

Att nyhetsmedierna ses som viktigare med stigande ålder förvånar inte. Äldre konsumerar mer traditionella nyhetsmedier och är också definierade som en riskgrupp för coronaviruset. Både vardagsvanor och erfarenhet av att vara drabbad avspeglar sig sannolikt i resultaten. Utpekandet av äldre som riskgrupp kanske också förklarar resultatet som sticker ut. Bedömningen av nyttan med sociala medier är störst i den äldsta åldersgruppen (65–85 år). De yngsta (16–29 år) bedömer visserligen sociala medier som mer användbara än medelålders, vilket de borde göra med tanke på användningen av sociala medier bland dessa. Men de allra äldsta ger den allra mest positiva bilden av sociala medier under pandemin. Det kan avspegla att informationsbehovet varit störst i denna åldersgrupp.

Figur 2 Uppfattning om informationens användbarhet för att undvika att smittas eller smitta andra med covid-19 fördelat på olika kanaler och ålder (procent)

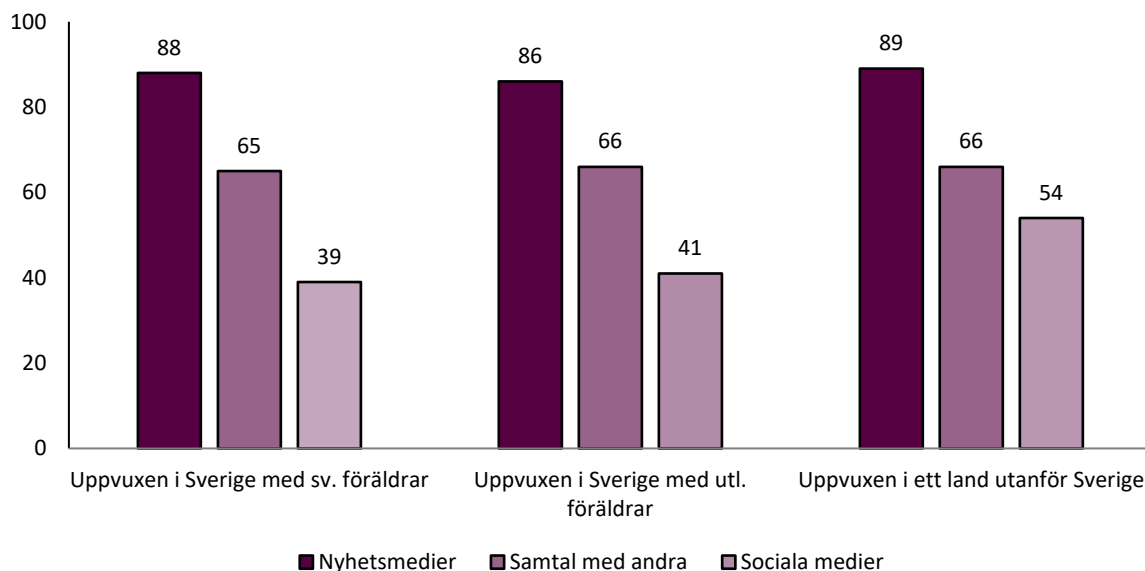

Kommentar: För frågans och svarsalternativens lydelse, se tabell 1. Figuren redogör för andelen som svarat att informationen var mycket/ganska användbar och baseras på dem som besvarat frågan. Minsta antal svarande var 306 (16–29 år), 703 (30–49 år), 649 (50–64 år) och 783 (65–85 år), alla avseende användbarheten av sociala medier.

Källa: SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Analysen av riskkommunikation och svarspersonernas födelseland har sin bakgrund i debatten som fördes kring att boende i utsatta områden drabbades hårdare av viruset. I debatten som följde fördes både kulturella och klassmässiga förklaringar fram, men studier har visat att också nyhetsvanor, språkkunskaper och kulturell identitet spelar roll för kommunikation och information om coronaviruset i förorten (Esaiasson m fl., 2020).

Figur 3 Uppfattning om informationens användbarhet för att undvika att smittas eller smitta andra med covid-19 fördelat på olika kanaler och födelseland (procent)

Kommentar: För frågans och svarsalternativens lydelse, se tabell 1. Figuren redogör för andelen som svarat att informationen var mycket/ganska användbar och baseras på dem som besvarat frågan. Minsta antal svarande var 1 859 (Uppvuxen i Sverige med sv. föräldrar), 202 (Uppvuxen i Sverige med utl. föräldrar) och 178 (Uppvuxen i ett land utanför Sverige), alla avseende användbarheten av sociala medier.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.

Figur 3 visar att oavsett födelseland är rangordningen densamma i hur olika kanaler bedöms. Nyhetsmedierna är den helt dominerande kanalen för att skaffa sig information om hur man ska undvika smitta (notera att vi inte skiljer mellan svenska eller utländska nyhetsmedier). Vad som är värt att lyfta fram är att de som är uppvuxna i andra länder lyfter fram betydelsen av sociala medier i högre utsträckning än de som är uppvuxna i Sverige.

Riskkommunikativt lärande i en pandemi

Den viktigaste slutsatsen av analysen är att det framförallt har varit via nyhetsmedierna som boende i Sverige fått verktyg för att hindra smittspridning av coronaviruset. Den andra slutsatsen är att målgruppsanpassning i en sådan här stor pandemi inte är det mest centrala. Oavsett vem som svarar – män eller kvinnor, unga eller gamla, uppvuxna i Sverige eller utomlands – ges en liknande bild. Det är i första hand till nyhetsmedierna som man har vänt sig. När vi mäter på detta ganska grovhuggna sätt blir bilden av riskkommunikativt lärande givetvis ganska översiktligt. Vi kommer gräva djupare och då kan det dyka upp samhällsgrupper som är i behov av större målgruppsanpassning än vad denna analys visat. Men det är en annan historia som vi får skäl att återkomma till.

Referenser

- Esaiasson, P., Johansson, B., Ghersetti, M. & Sohlberg, J. (2020). *Kriskommunikation och segregation i en pandemi. Hur boende i utsatta områden informerades sig om coronaviruset våren 2020*. Arbetsrapport nr 84. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), Göteborgs universitet.
- Fraustino, J.D., Liu, B. & Jin, Y. (2012). *Social media use during disasters: A review of the knowledge base and gaps*. College Park, MD: U.S. Department of Homeland Security.
- Odén, T. A., Djerf-Pierre, M., Ghersetti, M. & Johansson, B. (2016). *Kriskommunikation 2.0. Allmänhet, medier och myndigheter i det digitala medielandskapet*. Göteborg: Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG), Göteborgs universitet.

SOM-undersökningen om coronaviruset 2020

SOM-institutet vid Göteborgs universitet genomför varje år sedan 1986 de nationella SOM-undersökningarna. Syftet med undersökningarna är att kartlägga svensk opinion och belysa hur svenska folkets vanor och attityder förändras över tid. SOM-institutet är en centrumbildning vid Institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) och är sedan 2017 även inrättat som en fakultetsgemensam forskningsinfrastruktur vid samhällsvetenskapliga fakulteten, Göteborgs universitet. SOM-institutets undersökningar genomförs i samverkan med forskare från olika discipliner, främst inom samhällsvetenskap.

I samband med utbrottet av den omfattande coronapandemin genomförde SOM-institutet en specialundersökning – SOM-undersökningen om coronaviruset 2020. Undersökningen skickades ut till ett systematiskt sannolikhetsurval av den svenska befolkningen. Urvalsramen innefattade alla svenska och utländska medborgare med sin primära adress i Sverige och som är mellan 16 och 85 år. Det totala urvalet om 6 000 personer delades in i tre jämnstora grupper vilka fick formulären tillsänt sig vid tre olika datum, för att på så vis fånga en längre period av coronavirusets konsekvenser. Våg 1 skickades ut den 14 april 2020, våg 2 den 27 april 2020 och våg 3 den 11 maj 2020. Under fältperioden genomfördes en serie påminnelser via post och SMS. Fältarbetet avslutades 28 juni 2020. Formuläret innehöll 16 sidor med frågor.

SOM-undersökningen om coronaviruset genomfördes med både pappers- och webbenkäter i samarbete med *Institutet för Kvalitetsindikatorer (Indikator)*. Indikator svarade för utskick av pappersformulär och påminnelser, datauppläggning samt administration av webbenkät och sms-påminnelser. Papperssvaren lästes av optiskt med hjälp av en scanner. SOM-institutet har stått för framtagning av frågeformulär och annat informationsmaterial samt kodning av öppna svar och iordningställande av den slutgiltiga datamängden inklusive variabler för öppna frågor och särskilt byggda variabler.¹

Svarsfrekvens och representativitet

Av det ursprungliga urvalet på totalt 6 000 personer var det 2 549 personer som besvarade och skickade in formuläret vilket motsvarar en nettosvarsfrekvens på 44 procent. 2 Ungefär en tredjedel av svaren kom in via webben. Det är en fördubbling av andel webbsvar jämfört med den nationella SOM-undersökningen 2019. Enligt utvärderingar så har dock inte svars kvaliteten påverkats av den ökade andelen webbsvar. Vilka som svarar och vilka som inte

¹ Ansvariga forskare för undersökningen har varit Ulrika Andersson och Anders Carlander.

Undersökningsledare har varit Klara Wärnlöf Bové, tillsammans med biträdande undersökningsledare Elisabeth Falk, Frida Sandelin och Marcus Weissenbilder.

² I nettosvarsfrekvensen har det så kallade naturliga bortfallet, motsvarande 3 procent, definierats bort Se vidare tabell 2.

svarar på en frågeundersökning har betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Analyser visar att den demografiska representativiteten i svarsgruppen är relativt god. Representativiteten avseende kön och ålder samt födelse land är däremot något skev. Män, yngre personer samt människor födda i utomeuropeiska länder tillhör de grupper som är sämre representerade bland de svarande. Jämfört med den nationella SOM-undersökningen 2019 är det framför allt en mindre andel män som svarade på SOM-undersökningen om coronaviruset 2020.³

Tabell 2 Svarsfrekvens och bortfall i SOM-undersökningen om coronaviruset 2020

Bruttourval	6 000
Naturligt bortfall	178
Nettourval	5 822
Antal svarande	2 549
Svarsandel (netto)	44 %

Kommentar: Med naturligt bortfall avses adress okänd, avflyttad; bortrest under fältperioden; bosatt/studerar/arbetar utomlands; ej svensktalande; sjuk, institutionell vård; fysiskt eller mentalt oförmögen att svara, ej kommunicerbar; avliden.

Procentskattningar och felmarginaler

SOM-undersökningarna bygger på ett slumpmässigt urval av den svenska befolkningen 16–85 år. Resultat från sådana urvalsundersökningar är alltid förknippade med en osäkerhet som kan uttryckas i form av en felmarginal. Med hjälp av en felmarginal går det att beräkna ett konfidensintervall kring till exempel en procentskattning. Vi kan förvänta oss att procenttalet för hela populationen befinner sig inom konfidensintervallet i 95 fall av 100 i en tänkt situation med många upprepade mätningar. Att vara medveten om felmarginalen gör att vi lättare undviker att dra slutsatser om förändringar eller gruppskillnader som enbart beror på slumpen. Tabellen nedan ger några exempel på hur stor felmarginalen är vid olika gruppstorlekar och procentskattningar.

Tabell 3 Lathund för procentskattningar vid olika gruppstorlekar (felmarginaler och procentenheter)

Skattning	100	200	400	800	1 000	2 000
50 procent	±9,8	±6,9	±4,9	±3,5	±3,1	±2,2
30 procent	±9,0	±6,4	±4,5	±3,2	±2,8	±2,0
10 procent	±5,9	±4,2	±2,9	±2,1	±1,9	±1,3
6 procent	±4,7	±3,3	±2,3	±1,6	±1,5	±1,0
2 procent	±2,7	±1,9	±1,4	±1,0	±0,9	±0,6

³ För en mer detaljerad redovisning, se metodrapporten om SOM-undersökningen om coronaviruset 2020 på www.gu.se/som/corona.

Avrapportering av resultat från den extrainsatta SOM-undersökningen om coronaviruset som genomfördes under april, maj och juni 2020. SOM-institutet vid Göteborgs universitet har genomfört årligen återkommande samhälls- och opinionsundersökningar sedan 1986.

SOM-institutet | Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg
031 786 3300 | info@som.gu.se | www.gu.se/som-institutet

